

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 77 | 2023 | št. 1-2 (167) | str. 1–237

Josip Banič – Sebastiano Blancato, *The Agreement between the Patriarchate of Grado and the Patriarchate of Aquileia Regarding the Metropolitan Jurisdiction over Istrian Bishoprics (24th of July, 1180): New Critical Edition of the Charter* • Jaka Banfi, Jošt Helfenberški (Soteški) (ok. 1388–1458): krvnik Veronike Deseniške? • Aleksander Panjek, Črna leta in rdeče številke Ivana Černeta, župana v Tomaju sredi 18. stoletja: o dolžniško-upniških razmerjih na podeželju • Matic Batič, »Mislimo sicer nemško, čutimo nemško, a nikomur ne bomo zamerili njegovega drugačnega mišljenja«. Nemški goriški list Görzer Wochenblatt in njegova politična usmeritev • Matic Kristan, Anton Sovre med puško in kredo (1906–1929) • Denis Cerkenik, Kozaški korpus v službi nacistov s posebnim ozirom na obdobje delovanja v Operacijski coni Jadransko Primorje (1944–1945) • Goranka Kreačič, Miloš Štibler o sodobnikih: fragmenti iz dnevninskih zapisov

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 77 | 2022 | št. 1-2 (167) | str. 1–237

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarević (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za
avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to
potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in
navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 10. april 2023.

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2023: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokoјence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBAS12X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

Prelom: ABO grafika d.o.o. – zanjo Igor Kogelnik

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, maj 2023

Naklada: 500 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on April 10, 2023.

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskiasopis.si; <http://www.zgodovinskiasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2023): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBASIX

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, May 2023

Print Run: 500 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskiasopis.si>
info@zgodovinskiasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

Razprave – Studies

- Josip **Banić** – Sebastiano **Blancato**, The Agreement between the Patriarchate of Grado and the Patriarchate of Aquileia Regarding the Metropolitan Jurisdiction over Istrian Bishoprics (24th of July, 1180): New Critical Edition of the Charter8–37
Sporazum med gradeškim in oglejskim patriarhatom o metropolitanski jurisdikciji nad istrskimi škofijami (24. julij 1180): Nova kritična izdaja listine
- Jaka **Banfi**, Jošt Helfenberški (Soteški) (ok. 1388–1458):
krvnik Veronike Deseniške?38–59
Jobst of Helfenberg (c. 1388–1458):
Veronika of Desenice's executioner?
- Aleksander **Panjek**, Črna leta in rdeče številke Ivana Černeta, župana v Tomaju sredi 18. stoletja:
o dolžniško-upniških razmerjih na podeželju60–87
The black years and red numbers of Ivan Černe, mayor of Tomaj in the middle of the eighteenth century: rural debt and credit relations
- Matic **Batič**, »Mislimo sicer nemško, čutimo nemško, a nikomur ne bomo zamerili njegovega drugačnega mišljenja«. Nemški goriški list *Görzer Wochenblatt* in njegova politična usmeritev88–115
"We Think German, We Feel German, but We Will Not Blame Anyone for His Different Opinion": the German Newspaper *Görzer Wochenblatt* and Its Political Orientation
- Matic **Kristan**, Anton Sovre med puško in kredo (1906–1929)..... 116–148
Anton Sovre between Rifle and Chalk (1906–1929)
- Denis **Cerkvenik**, Kozaški korpus v službi nacistov s posebnim ozirom na obdobje delovanja v Operacijski coni Jadransko Primorje (1944-1945)..... 150–162
Cossack Corps in the Service of the Nazis with the special Regard on the Period in the Operational Zone Adriatic Littoral (1944–1945)

Goranka Kreačič , Miloš Štibler o sodobnikih: fragmenti iz dnevniških zapisov	164–191
Miloš Štibler about his contemporaries: fragments from his diary notes	

Zapisi – Notes

Armando Pitassio, Marco Dogo, inovativen pristop k sodobni zgodovini Balkana	194–211
Marco Dogo, an innovative approach to the modern history of the Balkans	

V spomin – In memoriam

Andrej Studen (Žarko Lazarevič)	214–218
Desanka Kovačević Kojić (Darja Mihelič)	219–221

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija (Špela Chomicki)	224–226
Dr. Albin Šmajd, Dnevnik in dosje 1941–1946, znanstveno-kritična izdaja (Renato Podberšič)	227–229
Marta Verginella, Ženske in meje med preteklostjo in koronavirusom (Urška Strle)	230–233

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	234–237
Instructions for Authors	

Ocene in poročila

Marta Verginella, **Ženske in meje med preteklostjo in koronavirusom**. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2022. 132 str.

Najnovejša monografija mednarodno uveljavljene zgodovinarke Marte Verginella je slovenski prevod zgodovinopisnega eksperimenta *Donne e confini*, ki je leta 2021 izšel pri založbi Manifestolibri. Rimska založba se že več kot tri desetletja posveča zlasti strokovnim objavam s področja zgodovine, filozofije, antropologije in družbeni ved, njena odlika pa je v tem, da favorizira aktualne družbene tematike in z njimi cilja na širše plasti javnosti. Založba je nastala kot del dodatnih ponudb dnevnika *Il Manifesto*, ki se je konec 60. let prejšnjega stoletja oblikoval v krogu levičarskih novinarjev, v njem pa so sodelovali številni italijanski intelektualci.

Zametek knjige je predstavljal krajši avtobiografski zapis o doživljanju pandemije, ki je v *Il Manifesto* izhajal v feljtonih. Rimska zgodovinarica Teresa Bertilotti in urednica omenjene založbe Simona Bonsignori, ki sta se odločili za zbiranje ženskih pričevanj na temo pandemije, sta v lucidnih zapisih Marte Verginella prepoznali potencial za knjižno izdajo. Knjiga je nastajala na vrhuncu pandemije, v samoizolaciji v Trstu, z retrospektivnim pogledom v vznemirjen londonski vsakdan in na nelagodno vračanje domov, saj je bila avtorica ob izbruhu covida na študijskem obisku v britanski prestolnici. V svoji izkušnji hektične poti iz Londona do Trsta in osamljenega doživljanja karantene – kot tudi skozi prizmo izkušenj iz svoje socialne mreže, zlasti družine, in neposredne okolice – je v času ohromljenega delovanja družbe in težavnega prehajanja državnih meja prepoznala nekatere sorodnosti z zgodovinopisnimi opažanji, ki se jim kot zgodovinarica posveča že več desetletij. Ukrepe, ki so v času pandemije hromili prehajanje nacionalnih, namreč meja primerja z zaostrenim nadzorom nad mobilnostjo v času vojn in težavnih povojnih let. Te primerljivosti so botrovale tudi strukturi knjige.

Kazalo knjige nakazuje izmenjujoči se preplet dneviških zapisov iz časa prvega vala pandemije covida-19 in zgodovinskih esejev o različnih plasteh žensk na področju severnega Jadrana, podanem v tekočem pripovednem stilu. V izbiri naracije nemara tiči želja, da bi svoje razmisleke o življenju žensk skozi čas približala večjemu krogu bralstva, kot to velja za običajne zgodovinopisne razprave. Berljivemu čtivu, ki zmore očarati tudi ljubitelje beletristike, vsekakor ne manjka ne interpretativne moči ne sintetične prepričljivosti. Dnevnik pa ob pretanjenem občutku za pisano besedo odlikuje še pozornosti vredna samorefleksija, ki je prežeta z avtorici lastno ostrino opazovanja sodobne družbe, vpogledom v zasebno

življenje in je začinjena z izdatno emotivno noto. Prikaz svojega doživljanja strahu pred okužbo z virusom, ki je v medijskih poročilih dobival podobo apokaliptičnega patogena, je bržkone vključevala iz zavedanja, kako močno pomeni, ki jih ljudje pripisujejo določenemu fenomenu, definirajo njihovo vedenje in obnašanje v družbi. Zgodovinopisna pozornost na človeških doživljanjih in čustvih, o čemer sta pionirsko pisala tudi Lucien Febvre in Peter Gay, je med drugim tudi eno od pomembnih opazovališč na polju ustne zgodovine, ki jo je znana zgodovinarica promovirala tako na svoji raziskovalni kot tudi pedagoški poti.

Nastali »hibridni žanr«, ki kombinira zgodovinenje žensk z avtobiografskim virom, je nemara za marsikoga brez dvoma vsaj nenavaden, če že ne sporen. Ampak če knjigo beremo s pozornostjo za izbrane detajle, bodisi teh iz osebnih doživljanj bodisi onih iz premišljevanja o zgodovinski snovi, lahko kaj kmalu sklenemo, da je ta dvom manj upravičen, kot deluje na prvi pogled. V opisu nedavno doživetega, kakor piše v predgovoru za slovensko izdajo, resda ni možno »računati na celovitost niti na poglobljenost uvida. Zadovoljiti se moramo s površinskostjo in parcialnim pogledom, večkrat tudi z anekdotami. V iskanju prave distance do tega, kar se je zgodilo pred našimi očmi, se izkažejo še najbolj koristni prehodi iz sodobnosti v preteklost in iz preteklosti v sodobnost. Podobno se tudi v ozadju premikov od subjektivnega k obćemu in od kolektivnega k individualnemu pokaže ujetost slehernika v širše tokove demografskih, gospodarskih, socialnih in kulturnih procesov. Tudi v mojem avtobiografskem pričevanju, ki povezuje posamezne zgodovinske študije na temo ženske mobilnosti in migracij, se mikroraven izkušnje prepleta z makroravnijo dogajanja.«

Pogosto je tako, da se preučevalci preteklosti ne le poistovetimo s snovjo, ki jo preučujemo, ampak nas določena zgodovinska poglavja kar nekako pokličejo. V nizih avtoričinih avtobiografskih zapisov se jasno izrisujejo afinitete do družbenih tematik in perspektiv, ki hkrati zrcalijo tudi njene zgodovinopisne radovednosti. Te se, v kolikor preletimo bibliografijo Marte Verginella, posvečajo različnim skupinam žensk, mejnim prostorom, kolektivnim identitetam, migracijskim tematikam, zgodovini Trsta in njegove vpetosti v širši geopolitični kontekst, biografskim študijam in tako dalje. In prav skozi avtobiografsko pisanje postane jasno, da se vse našteje tematike neposredno dotikajo nje same, da se njena raziskovalna vedoželjnost oblikuje ne le iz dobrega pregleda nad mednarodnim zgodovinopisjem, ampak tudi iz njenih neposrednih izkušenj in opazovanja svoje okolice. V luči kreativnega odnosa, ki se spleta med zgodovinarico in interpretacijo zgodovinske snovi, se neobičajna struktura knjige izriše kot konsistentna, kot plod resnega epistemološkega premisleka.

Marta Verginella, rojena slovenskemu paru, je po rodu iz Križa (Santa Croce), razpotegnjeni vasi na strmem nabrežju tržaškega Krasa, ki so ga v preteklosti definirale zlasti kmečke in ribiške dejavnosti. Formiranje njene identitete je od šolanja v Trstu dalje prečilo okvire slovenske zamejske skupnosti, definirali pa so jo tudi prehod iz podeželskega kraja v mestno središče regije ter zanimanja za druge kulturne svetove. Kljub temu, da se je počutila domače ob vstopanju v različne kolektive, v nobenem ni pognala močnih korenin. Prav ta »nepripadnost« ji je,

kot sama pove v intervjuju na RTV z dne 13. 5. 2018, omogočila kritično distanco in obenem tudi opazovališče za manj ukalupljeno nadgrajevanje intelektualnih spoznanj. Vso svojo akademsko dobo je aktivno vpeta v italijansko in slovensko znanstveno-raziskovalno okolje, pri čemer povsem organsko širi spoznanja iz slovenskega zgodovinoписа med italijanske kolege in kolegice, dognanja iz italijanske historiografije pa med slovenske zgodovinarje in zgodovinarke ter širše. Knjiga *Ženske in meje* se je v temelju formirala na avtoričinem tenkočutnem opazovanju lastne fluidnosti med obema kulturama in je rezultat večkulturnih raziskovalnih uvidov in vzdrževanja medkulturnih akademskih povezav.

Za slovenski prevod recenzirane knjige je brez večjih popravkov avtorice odlično poskrbel Mišo Renko, dolgoletni novinar in urednik časopisa *Delo*. Knjiga je v digitalni obliki dostopna tudi na spletni platformi Znanstvene založbe Filozofske fakultete, ki je knjigo izdala (<https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/book/342>). Obenem pa pomeni tudi prvo knjižno izdajo v novi fakultetni zbirki M/F, katere namen je izdajanje knjig s feminističnim in psihoanalitičnim presekoma med zgodovino in filozofijo. Ime zbirke artikulira slovensko parafrazo *m/f: a feminist journal* (1978-1986), ki je temeljila na teoretski in politični obravnavi spolnih razlik v družbi, obenem pa podobno kot znamenita britanska revija zrcali začetnici vplivnega humanističnega misleca Michela Foucaulta, ki je med drugim neizbrisljivo zaznamoval tako sodobno zgodovinsko vedo kot tudi avtorico samo, ki je hkrati s filozofinjo prof. dr. Evo Bahovec tudi sourednica zbirke.

Ženske in meje je knjiga, ki se ne zadržuje zgolj v zgodovinoписni vedi, ampak skuša – kot je to značilno za intelektualno formacijo avtorice, njene znanstvene mreže in njena akademska stremjenja – zgodovinoписna opazovališča črpati iz drugih vej znanosti, ki so občutljive za preučevanje človeških dejavnosti, obenem pa jo narediti privlačno za tudi ostale humanistične in družboslovne discipline. Nemara lahko v fejltonsko zasnovani formi pisanja, ki žarči ambicijo literarizirane ubeseditve svojih misli, opazanj in stališč, iščemo tudi zbliževanje z umetniškimi izrazi, ki zgodovinoписju ne bi smeli ostajati tuji in ki se prav tako izrisujejo v delovnih in prostočasnih aspiracijah avtorice. Obenem pa velja izpostaviti še eno očitno štrlino: večkulturna zasnova knjige je prav tako del avtoričine dolgoletne promocije transnacionalnih študijskih konceptov, izhajajo iz njenega prepričanosti o izpetosti zgolj nacionalne perspektive in o njenih številnih slepih pegah in pomenskih preobteženostih, ki šibijo interpretativne moči zgodovinjena.

Avtorica poudarja pomen preučevanja tistih plasti prebivalstva, ki pogosto uidejo panoramskim (ali institucionalnim) pogledom na preteklost, izrisuje usode navidezno obstranskih posameznikov in posameznic ter izpostavlja potencial zgodovinoписne senzibilnosti za detajle, v katerih se nemalokrat zrcalijo dogajanja velikih pomenov. Prav tako – kar je poudarjeno že v naslovu – doprinos zgodovinarjevega delovanja vidi tudi v opazovanju aktualnih dogajanj svoje dobe, v katerem se lahko odčita komparativni vidik delovanja človeške družbe skozi prostor in čas. In čeravno je v naslovu izpostavljen izraz *meja*, je knjiga vse prej kot čtivo, ki bi poustvarjalo zgolj posledice zamejevanja, ločevanja, omejevanja, ampak se veliko bolj osredotoča na prehajanja, povezovanja in različne oblike sodelovanja v prostoru, kamor je večkrat

neživljenjsko zarezala meja. Poročnost politične meje je navsezadnje ponazorjena tudi v disciplinarni, konceptualni in navsezadnje stilski zgradbi besedila, v kateri sem – kljub hkratni jasnosti, strukturiranosti in strokovni prepričljivosti besedila – zaznala premočrtno nenaklonjenost okorelim načinom podajanja zgodovinopisne snovi. Obenem pa sem skozi to zasnovo prepoznala epistemološko sporočilo, da nas za raziskovanje nikoli povsem ulovljivih (med)človeških izkušenj, ki zorijo tako v labirintih razmerij moči kot tudi ob trkih z zapovedanim in prepovedanim, meja nikdar ne sme zaustaviti, ampak prej spodbuditi, da pogledamo še onkraj nje.

Urška Strle

ISSN 0350-5774

ZČ | Ljubljana | 77 | 2023 | št. 1-2 (167) | str. 1–237